

Szolgáltatásaink láncolata – belső szolgáltatások rendszere

A könyvtári munkafolyamatok minden egyes eleme leírható szolgáltatásként is, hiszen az egymásra épülő feladatok ellátásával, bár nem közvetlenül a felhasználónak, de szolgáltatást nyújt. Egymás munkáját segítve, egyik osztály előkészíti a másik osztály munkáját, kialakítva így a belső szolgáltatások rendszerét, aminek értelmében a könyvtáron belül mindenki szolgáltatást nyújt. Nagy hangsúlyt fektetünk arra, hogy a szolgáltatási láncolat minden pontján minőségi szolgáltatást nyújtsunk, hiszen csak így érhető el, hogy a láncolat végén a felhasználó is minőségi szolgáltatáshoz jusson. A belső szolgáltatások rendszere a gyűjteményszervezés, a gyűjteményfeltárás és az informatika feladatrendszerét kapcsolja egybe.

Irány az online? A gyűjteményszervezés dilemmái

Napjaink gyűjteményszervezéssel foglalkozó könyvtáros-informatikusainak nemcsak a rohamosan változó technikai feltételekkel, új megoldásokkal, egyre bővülő új elektronikus dokumentumtípusokkal kell lépést tartaniuk, hanem a beszerzésre fordítható anyagi források hasonlóan gyors beszűkülésével is. A pénzügyi gondok, a raktári kapacitások kimerülésének ijesztő távlatra mérlegelésre kényszeríti a könyvtárakat beszerzési politikájukkal kapcsolatban is. Ragaszkodjanak-e a korábbi, sok évtizedes tapasztalaton alapuló elvekhez és gyakorlathoz, vagy keressenek új utakat, állítsanak fel rangsort a beszerzendő dokumentumok terén? A könyvtárunkban felállított fontossági sorrendben első helyre került a folyóiratok és a könyvtár teljes IP tartományára vonatkozó korlátlan elérésű adatbázisok beszerzése és online hozzáférésük biztosítása, ezt követi az intézményünkben évtizedek óta kiemelt szerepet betöltő nemzetközi csere finanszírozása és végül a hagyományos könyvbeszerzés.

A folyóiratok beszerzése az egyre szűkülő anyagi források mellett is prioritást élvez. A rendelkezésre álló beszerzési keret harmadát fordíthatjuk erre a célra. Fő gyűjtőkörünk, a humán tudományok területén jelenleg még nem helyeződött teljesen át a hangsúly az online folyóiratokra, a folyóiratok néhány kivételtől eltekintve továbbra is megjelennek nyomtatott formátumban is. A 2012. évi folyóirat-tender nyertesénél, a cseh SUWECO cégnél 505

(2013-ra vonatkozó) külföldi folyóiratra adtunk fel megrendelést, ebből 117 tételnél jelezték az online hozzáférés biztosítását is. Az MTA Könyvtár és Információs Központban több mint 10 ezer elektronikus folyóirat érhető el teljes szöveggel. Ezeknek egy részét az előfizetett és cserében járó nyomtatott folyóiratok elektronikus kiadásai képezik. A teljes szövegű és egyéb adatbázisok csak a MTA Könyvtár és Információs Központ IP-cím tartományáról érhetőek el.¹ Az adatbázisok megrendelése, illetve az előfizetés meghosszabbítása az érintett osztályok véleményének egyeztetésével történik, nagyrészt az EISZ program keretében. A teljes szövegű e-folyóiratok tartalma az olvasótermi számítógépekről és a WiFi-hálózatról is elérhető, kinyomtatható, letölthető, vagy elküldhető saját e-mail címre. A folyóiratok többsége nemzeti licenc révén az akadémiai intézetekből és a felsőoktatási intézmények számítógépeiről is hozzáférhető. Az online elérésű folyóiratok még nem szorították teljesen ki a nyomtatott folyóiratokat. Ez utóbbiak is megpróbálják bizonyítani létjogosultságukat, kihasználva azt a lehetőséget, hogy sok esetben a legfrissebb évfolyamok (akár 1-3 év) elektronikus változatban nem mindig elérhető, különösen a magyar folyóiratok esetén. Főleg az irodalmi folyóiratok legújabb számai kerülnek elektronikus formában kiegészítve elérhetőkké, hiszen eladásra szánják a nyomtatott változatot is. Az utóbbi néhány évben nőtt az olvasói érdeklődés a helytörténeti folyóiratok, évkönyvek iránt. Ezek sokszor kisebb helyi intézmények, önkormányzatok kiadványai, s ritkán érhetőek el elektronikus formában. A borítók egyre színesebbek, figyelemfelkeltőbbek lettek, egyik-

másik folyóirat borítója felér egy művészeti alkotással. Ugrásszerűen nő a tematikus számok kiadása, amelyek sokszor elérhetők elektronikus változatban is.

A nemzetközi kiadványcsere jelentősége a könyvbeszerzésre fordítható gyarapítási keret folyamatos csökkenése, valamint a forint fokozatos gyengülése miatt felbecsülhetlenné vált. Bár cserepartnereink száma folyamatosan csökken, 2012-ben is 69 állam 759 intézményével folytattunk kiadványcserét. A csere aránya a 2012. évi gyarapodásban a könyveknél 21,6%, a folyóiratoknál és sorozatoknál a gyarapodás több mint 60%-a volt, és összértéke közel 35 millió Ft-ot tett ki. Az ún. e-csere-re való áttérés a postaköltségek nagymértékű csökkenését eredményezte. 2011 óta az *Akadémiai Kiadó* elektronikus formában is megjelenő folyóiratait kizárólag elektronikus formában fizetjük elő cserepartnereinknek. Erről körlevélben tájékoztattuk az abban érintett több mint 600 partnert. 2012 végéig 103 partnernél állítottuk be a nekik járó folyóiratokhoz az online hozzáférést és 28 akadémiai folyóiratcím 299 kötetét fizettük elő ilyen formában.² A cserekapcsolat megszűnésében mindössze 11 esetben volt egyértelmű, hogy az elektronikus úton folytatandó csere-re való áttérés volt az ok. A kapcsolatok megszüntetésénél a „megváltozott szemlélet”, vagyis főleg az anyagi okok dominálnak.

A könyvbeszerzés területén az a fő dilemmánk, hogy a szűkös anyagi források ellenére is törekedjünk-e a törzsgyűjtemény szisztematikus fejlesztésére hagyományos dokumentumtípusok beszerzése formájában, esetleg adjunk nagyobb teret az online változatoknak, és ezzel párhuzamosan kísérletezzünk az új, „olvasó orientált” beszerzési politikával? A beszerzésre kerülő könyvek kiválasztásánál csak a kutatók, egyetemi oktatók, a végzős és a posztgraduális képzésben részt vevő hallgatók igényeinek kielégítése legyen a cél? Az olvasók által kezdeményezett gyarapítás (Patron Driven Acquisition = PDA) főként ausztrál, amerikai és angol egyetemi könyvtárakra jellemző, és leginkább ez e-könyvekre alkalmazható, ezen a területen van mérhető haszna (megfelelő beszerzési keret esetén). A modell hátránya, hogy az olvasóktól nem várható el, hogy hosszasan tanulmányozzák a szakfolyóiratokat, és csak a válogatott szakirodalmat ajánlják beszerzésre, így fennáll annak a veszélye, hogy egyoldalú, kiegyensúlyozatlan állomány kerül megvásárlásra, és a kezdők, illetve a specialisták számára íródott könyvek fognak dominálni. Az ilyen típusú beszerzési módszerrel kapcsolatban megnő az adminisztráció, a kiadások

nem tervezhető, a könyvtár elveszíti a rendelkezésre álló keret feletti ellenőrzést, a gyűjtőkörbe tartozó alapművek hiánya hosszú távon az olvasók elégedetlenségéhez vezethet.³

Nem felejtethetjük el, hogy az MTA Könyvtár és Információs Központ országos feladatkörű szakkönyvtár, melynek gyűjtőköre elsősorban a humán tudományokat öleli fel. Az évtizedeken keresztül beszerzett külföldi könyvek és folyóiratok túlnyomó többsége egyetlen más magyarországi könyvtár állományában sem hozzáférhető. A külföldi könyv- és folyóirat-gyűjtemény gazdagsága és színvonala a cserekapcsolatoknak is köszönhetően közép-európai tekintetben kiemelkedő, Magyarországon pedig egyedülálló. Archiváló funkcióval rendelkező könyvtár számára ennek a modellnek a kizárólagos alkalmazása a gyűjtési kötelezettségeik teljesítésére nem alkalmazható. Ameddig a felhasználók inkább a nyomtatott könyvek iránt mutatnak érdeklődést, addig az *PDA-ra* való teljes áttérés nem kivitelezhető. Így a beszerzéssel foglalkozó kollégákra nehezedik az eddigieknél is nagyobb felelősség, hogy megtalálják a kellő egyensúlyt a beszerzési keret, az olvasói igények és a szakszerű gyűjtési, állományépítési feladatok között.

Szakmai kihívások előtt a gyűjteményfeltárás

Mi a hagyományos gyűjteményfeltárás, s mit tehet a közel 200 éves intézmény, hogy lépést tartson a gyors ütemű változásokkal?

A gyűjteményfeltárás a könyvtárba beérkezett minden dokumentumtípus teljes körű formai és tartalmi feltárását jelenti – legyen az újonnan beszerzett, vagy már az állományban meglévő, a régi cédulakatalógusokban szereplő, de számítógépes feldolgozásra és rekatalogizálásra váró dokumentum – az összes háttérmunkával együtt.

Mivel az Akadémiai Könyvtár műemléképület, így csodálatos állományának alig pár ezres töredéke fér el szabad polcon, ez csupán az olvasótermi kézikönyvállományt és a folyóiratok, napilapok friss, helyben olvasható számait jelenti. A többmillió állomány darabjai különböző raktárakban találhatóak, s ha nem akarjuk, hogy ez a fantasztikus kincsesbánya holt anyaggá váljon, a hangsúlyt a részletes, alapos tartalmi feltárásra kell helyeznünk. Így biztosíthatjuk az egyes kutatási területek, témák eredményeinek legszélesebb körű hozzáférhetőségét.

Változások a tartalmi feltárásban

Ez nemcsak bővebb (ETO szakjelzetek, és tárgyszavak segítségével való) tematikus feltárást jelent, hanem kiegészül az adott művel vagy szerzővel kapcsolatos új vagy archív, mindenképpen érdekességet jelentő információk internetes összekapcsolásával. A bibliográfiai rekordokban létrehozott 856-os mező (kapcsolódó dokumentum) közvetlen internetes hozzáférést biztosít a műhöz vagy a szerzőhöz fűződő tanulmányokhoz, recenziókhoz, folyóirat- és rádióinterjúkhoz, videókhoz, egyéb szakmai weboldalakhoz, vagy a szerző más tudományos munkáinak internetes elérhetőségéhez, de adott esetben a szóban forgó, állományunkba bekerült könyv digitalizált formájához is. Ez utóbbi lehetővé teszi, hogy az állományunkban keresett és fellelt dokumentumot nem is kell könyvtárunkból kikölcsönözni, az adott link azonnal elérhetővé teszi annak pdf formátumát. Természetesen ezek a linkek csak olyan elérhetőséget biztosítanak, amelyet nem köt a szerzői jogvédelem. Például:

1.

Die Anwendung der radioaktiven Indikatoren in der Radiobiologie (405830 sz. rekord, internetes kapcsolat a rekordban: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/chemistry/laureates/1943/hevesy-bio.html)

2.

Diffusion of phosphate ions into blood corpuscles (408305 sz. rekord, kapcsolódó dokumentum: <http://www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/emmata/bwn3/aten>)

Elektronikus tartalmak, változó használati igények, új típusú feladatok

A hagyományos (nyomtatott) dokumentumok mellett egyre inkább teret hódítanak az elektronikus dokumentumok, melyek közül a CD, DVD már maga is szinte „hagyományos” adathordozónak számít. Egyre elterjedtebb az elektronikus formában létrehozott és terjesztett szöveg, az elektronikus könyv (e-book), az elektronikus tartalom. Tágabb értelemben ide sorolható minden olyan tartalom, amely nyomtatás nélkül, e célra alkalmas eszközön olvasható.

Az elektronikus tartalmak elterjedésével a használati igények is jelentősen változtak az elmúlt évtizedekhez képest. Bár a konkrét információs igények kielégítésére nincsenek sablonok, mindenki által egyformán alkalmazott megoldások, de ahogy minden könyvtár keresi az új utakat, úgy az Aka-

démia Könyvtára is igyekszik a hagyományos szolgáltatások mellett új típusú feladatok ellátásával segíteni a szélesebb körű tudományos tájékoztatást, illetve a kutatást. Így 2010 óta a REAL repozitórium metaadat-szerkesztési munkái fokozatosan beépülnek a feltáró munka gyakorlatába.

Informatikai háttér a szolgáltatások mögött

A könyvtári szolgáltatásokat több mint tíz szerver, és különböző külföldi és magyar fejlesztésű szoftver biztosítja. A szerverek részletes ismertetésétől most eltekintünk, jelen cikkben a közelmúltban az olvasóteremben megvalósított fejlesztést mutatjuk be, valamint a szolgáltatásokat kiszolgáló alkalmazásokat.

Vékony kliensek az olvasói térben

Az olvasói terekben asztali számítógépek állnak a kutatók, könyvtárat használók rendelkezésére wifi és helyi, olvasói hálózat biztosítja az internet-csatlakozást. Saját laptop használatára is alkalmasá tettük az olvasói asztalokat. Külön dolgozószobát alakítottunk ki, ahol nem feltétlenül az olvasói tér csöndje, hanem speciális alkalmazások elérése csábítja használóinkat.

A nagy olvasóteremben 17 önálló, hálózatba kötött számítógép volt, a nehézkes menedzsment és a tér zajszintjének problémáira kerestünk megoldást. A digitális dolgozószobában 8 önálló, hálózatba kötött, nagyobb teljesítményű számítógép multimédiás alkalmazásokhoz, látássérültek számára is alkalmas szoftverek használatával áll rendelkezésre.

Az olvasótermi számítógépek kiváltására az egyik lehetőség a virtualizáció, szerveroldali tapasztalattal már volt Windows és Linux alkalmazásokkal is, próbáltunk kliensoldali alkalmazásokat keresni. A *Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar* (Győr) könyvtárában Fujitsu termékekkel alakították át a könyvtárat, vékony kliensek állnak a hallgatók rendelkezésére. Esztétikus megoldás, kisebb a zajszint, jobbak a fogyasztási mutatók. Az itt gyűjtött tapasztalatok is világosan mutatták, jó irányban indultunk el, csak a számunkra megfelelő eszközöket kell megtalálni. Miért nem Fujitsu? Számunkra az ár magasnak tűnt, és a kliensek kiszolgálására szükséges szervert is erősnek találtuk. Megnéztünk egy másik alkalmazást is, a törökbálinti polgármesteri hivatalban. NComputing X350-es [1] eszközöket használnak,

nagyon kedvező tapasztalatokkal. A hivatalban egy szerverbe építve található 3 ilyen kártya, amivel 9 munkaállomás szolgálható ki (mivel 1 ilyen kártya 3 kimenetet tartalmaz). A teljesítmény megfelel az ott elvártaknak, bár videovágásra és egyéb erőforrás-igényes alkalmazások futtatására nem ideális megoldás. Irodai alkalmazások használatához, böngészéshez viszont megfelel; a szerver költsége minimális, mivel nem igényel túl nagy hardver-erőforrásokat.

Információt gyűjtöttünk, milyen NComputing eszközök vannak még a látott típuson kívül, s a forgalmazóval való konzultáció után kialakult, számunkra mi a megfelelő. Az X350 egy PCI csatlakozós eszköz, az NComputingnak van már központosított, hálózati úton történő kiszolgálással, saját IP című azonosítással működő típusa is, az L300 [2]. Nem vetettük el az X350-et sem, hogy miért, ez majd később ki fog derülni.

Az L300 IP alapon működő, könnyen menedzselhető, mivel központi szerveren van az összes alkalmazás. Megfelelő a hardverigény, kis zajszint, kedvező fogyasztás jellemzi. Hátránya, hogy jó sáv szélesség kell hozzá, valamint ha nincs backup vonala a szervernek, szerver meghibásodás esetén megáll az élet a terminálokon. Az olvasótermi környezetet tíz L300 és két X350 klienssel terveztük. Az X350 kliensekkel nyolc munkahelyet alakítottunk ki, kétszer négyes felosztással. A fő szempont az volt, ha probléma van az L300 által kiszolgált terminálokkal, ez a nyolc terminál még mindig használható. Minden szolgáltatás itt is ugyanúgy tud működni, mint az L300 esetén.

Egy kicsit részletesebben az átalakításról, kivitelezésről és a megvalósításról. Mindegyik típusból plusz darabot vásároltunk, így tesztelés vagy problémaelhárítás céljából rendelkezésre áll az Informatikai osztályon, hogy közvetlenül be tudjunk avatkozni. Az L300 kliensek vezérléséhez nem szükséges nagy kapacitású szerver, egy erősebb PC Windows 7 operációs rendszerrel elégséges. Az X350 kliensek PC-jeinél memóriabővítés elegendő volt. A gépek cseréjét, az új környezet kialakítását a könyvtár nyári zárásához kellett igazítani. Az ott lévő asztali számítógépeket begyűjtöttük, felkészítettük, majd újra kiosztottuk a munkatársaknak. Meg kellett oldani az NComputing kliensek asztalra rögzítését, védve őket az esetleges eltulajdonítástól. A vékony kliensek telepítésével egy időben terveztük a Windows 7 operációs rendszerre való átállást is. Gondos tervezéssel, az olvasószolgálat igényfelmérése alapján állítottuk

össze a telepítendő szoftvereket, alkalmazásokat, biztonsági szoftvert, határoztuk meg a működés kérdéseit, alakítottuk ki a nyomtatást, szolgáltatásokat. Törekedtünk arra, hogy az olvasóközönség ne érzékeljen komoly változást, csak annyit, hogy nagyobb a csönd, a szolgáltatások megszokottak. A célunkat sikerült megvalósítani. Az informatika osztály egyik legfontosabb feladata a mentés, archiválás. Fontos volt meghatározni, hogy ez milyen elvek szerint történjen. Készüljön-e image a rendszerről részletekbe menő pontosításig. A februári szervermeghibásodás egyértelművé tette, hogy szükség van tartalék szerverre, így beállítottunk egy hidegtartalékot, és rendszeresen készítünk teljes mentést, aminek eredményét több eszközön is tároljuk.

A problémák közül néhányat említek, a teljesség igénye nélkül: képernyőfelbontás, automatikus bejelentkezés, biztonsági beállítások, szoftver kezelőfelület. Nincs az usb eszközökhöz biztonságos leválasztási lehetőség, ami a használóknak kényelmetlenséget jelent, remélhetőleg a gyártó a firmware frissítésnél figyel majd erre a jövőben. Az X350 klienseknél az előbbieket mellett a Windows 7 frissítésnél van probléma: frissítés után elvesztek a kezelőszoftver beállításai, usb csatlakozók pedig csak a gazda (kiszolgáló) számítógépen vannak, az X350 klienseken nincsenek. Az audiókivezetést audio, és usb toldó kábelekkel oldottuk meg. A mobil vincseszterek kezelését nem oldották meg, az X350 klienseknél az összes felhasználó látja, az L300 klienseknél egyáltalán fel sem ismeri az eszköz ezeket a típusú hardvereket. Reméljük firmware frissítés után az L300-nál meg fog oldódni ez a probléma, addig az olvasók nem használhatnak ilyen hardvert. A monitorkábelnek árnyékoltnak kell lenni, különben a zavarjelek miatt szaladhat a kép a monitoron.

Szükséges volt, hogy központi menedzsmentet alkalmazzunk, ezt az L300 kezelőszoftvere igen jól megoldja, fejlett, jól kezelhető a szoftver, akár távolról ellenőrizhetjük az egyes terminálok firmware állapotát, a felhasználók asztalait, az azokon történő aktuális lépéseket, konfigurálhatjuk az egyes terminálokat. Az X350 klienseknél, mivel nincs usb kivezetés, sok usb csatlakozós kiszolgáló számítógépre van szükség, ezeket igen nehézkes a felhasználókhöz rendelni, vigyázni kell a frissítésekkel, és megfelelő archiválási stratégiáról kell gondoskodni.

Az üzemeltetés során szerzett tapasztalatainkat összefoglalva elmondható, hogy jelentős mértékű

a zajszintcsökkenés, kedvezőbb a fogyasztás, könnyen kézben tartható a rendszer. A rendszer jól menedzselhető, ha megfelelő a biztonsági megoldás, ami védi a hálózatot, és a terminálokat kiszolgáló szervert. A rendszer stabilan működik, jó a periféria-kezelés, és a kezelt szoftverek is jól futnak rajta. Tervezzük a monitorozás javítását, hogy ne csak passzív, hanem „beavatkozó” módban is használható legyen. Ha lehetőségünk lesz, akkor az L300 klienseket kiszolgáló szervert erősebbre cseréljük, a jelenlegi 4 GB memóriát legalább a duplájára növeljük, hogy a nagyobb teljesítményű szoftverek futtatásánál se legyen probléma.

Tekintettel arra, hogy az L300 szériával kapcsolatban jobbak a tapasztalataink, ezért meggondolandó, hogy csak ilyen klienseket használjunk. Ebben az esetben azonban megnő annak a kockázata, hogy szervertelállás esetén egyetlen munkaállomás sem áll az olvasók rendelkezésére az olvasóteremben. Láttuk a munka során, hogy az üzembiztonság érdekében hidegtartalék és/vagy tükörszerver szükséges szünetmentes tápegységgel – ez már rendelkezésre áll.

Konfigurációk (1. ábra):

L300 szerverkonfiguráció:

- Xeon E5405 2.0 Ghz 4 magos processzor
- 4 GB DDR-II memória
- 500 GB SataII vincseszter

X350 kliens számítógépek (2 db, 1 gép – 4 használó, össz.: 2 gép – 8 használó)

- Intel Core2 Duo e8400 processzor
- 4 GB DDR-II memória
- 500 GB SataII vincseszter

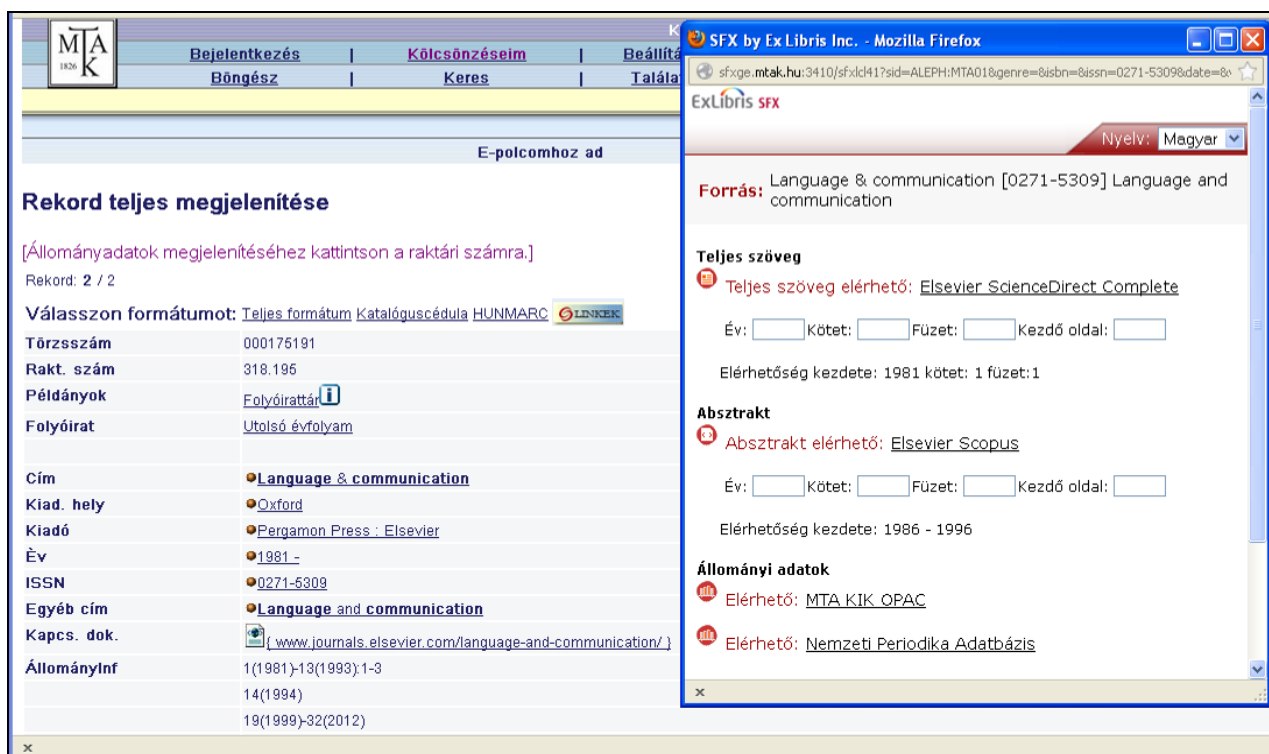
1. ábra Vékony kliensek az olvasói térben

Szolgáltatásokat biztosító szoftverek

A könyvtárunkban rendelkezésre álló szoftvereket integráltan alkalmazzuk a minél teljesebb információszolgáltatás érdekében. A könyvtári katalógusból elérhető a Jadox képkönyvtárban tárolt képek, vagy a repozitórium teljes szövegű dokumentumai (disszertációk, EOD), ugyanígy az SFX linkfeloldón keresztül a teljes szövegű adatbázisok is. A folyóirat A-Z listában keresve eljut az olvasó a teljes szövegű cikkhez, és információt kap a könyvtárban nyomtatott formában rendelkezésre álló évfolyamokról is (2. ábra).

A könyvtári katalógust az Aleph integrált könyvtári rendszerrel építjük, a nyomtatott dokumentumok mellett az e-könyvek, CD-k és DVD-k bibliográfiai leírása is megtalálható. Célunk a szolgáltatások színvonalának folyamatos fejlesztése, ennek érdekében az olvasók számára 2012 novemberétől elérhetővé tettük a már érkezett, de a teljes feldolgozási folyamaton még végig nem ért dokumentumokat, a retrospektív feldolgozás keretében nemcsak 75 ezer katalóguscédula/őrlap újrakatalogizálása történt meg, hanem 75 ezer szkennelt cédulából szövegfelismeréssel előállított bibliográfiai rekord is feltöltésre került/került. A példánystátus a feldolgozottság szintjének megfelelően változik, ezért az olvasói kérés megfelelően kezelhető a teljesen még fel nem dolgozott dokumentumok esetében is. Az Aleph-rendszer digitális objektumokat kezelő modulja (ADAM) lehetővé teszi a szkennelt, vagy pdf-ben kapott/előállított dokumentumok (folyóirat füzetek, tartalomjegyzék) közvetlen kapcsolását a bibliográfiai leíráshoz. A digitális objektum technikai adatai mellett a leíráshoz kapcsoláskor megadható az elérés szintje (belső IP tartomány, bejelentkezett használó, vagy bárki), és megadható az is, milyen formában akarjuk láttatni az OPAC-ban. Lehetőség van bélyegképként megjeleníteni a képeket, kereshető pdf, word dokumentum esetén pedig teljes szövegű indexeléssel kereshetővé is tehetjük.

A könyvtár a saját és az EISZ keretében előfizetett adatbázisokat, az adatbázisokban lévő folyóiratokat a honlap e-könyvtár – azon belül az Adatbázisok (http://konyvtar.mta.hu/index.php?name=v_5_1), illetve e-folyóiratok oldalain teszi elérhetővé. Innen indulva az egyes adatbázisok szolgáltatói oldalán történik a keresés, a használónak ismernie kell az

2. ábra OPAC rekord és SFX menü

adatbázist és a keresési technikákat. A használók számára sokkal kényelmesebb megoldást tudunk kínálni: a rendelkezésünkre álló szoftverek segítségével olyan felületet alakítunk ki, melyen a különböző szolgáltatók adatbázisait egyszerre egyetlen kereséssel kereshetik a témájuk szerinti adatbáziscsoportot kiválasztva – ehhez a Metalib és az SFX rendszerek biztosítják a hátteret.

A Metalib rendszerünk metakereső és egyben portálfelület. A Metalib portált a Metalib metakereső eszközökkel építettük, különböző adatbázisokhoz, könyvtári katalógusokhoz biztosítunk elérést. A Gyorskereső oldalon tematikus csoportok találhatóak, a rádiógombbal kijelölt csoportban az előre meghatározott adatbázisokon fut végig a keresés, a találatok duplumszűréssel jelennek meg, az eredménylistán további szűkítések végezhetők. A jó megjelenítésnek köszönhetően könnyen el lehet jutni a teljes szöveghez, illetve a natív adatbázis rekordjához könyvtári OPAC rekordok esetében (néhányat említve: Aleph, HunTéka, Innopac, Amicus, Voyager, Bibsys). A Metalib számára kereshető forrás egy katalógus, adatbázis, illetve bármilyen elektronikus forrás, ami a Metalib keresésen vagy linken keresztül elérhető. A központi tudásbázisban lévő források központilag karbantartottak,

helyi konfiguráció alapján saját forrásokat is adhatunk a tudásbázisához. Az egyes adatbázisok elérési módja szintén a központi tudásbázisban található, ezek Z39.50, XML gateway, bármilyen URL-s lekérdezésen, illetve egyedi programokon alapul. Ha a Metalib használói közösségből valaki egy új forrás egyedi, nem szabványos elérését konfigurálja, az utána az egész közösség számára használható információvá válik. A különböző források közös kereshetősége és találati halmaza érdekében szükséges a forrásokra vonatkozóan elkészíteni a konverzió szintaxisát, valamint a mezőmegfeleltést a standard MARC21-hez viszonyítva – ezeket a központi tudástárban végzi el a tudástárát menedzselő csoport, nekünk csak a helyileg konfigurált forrásokat kell menedzselni. Olyan források keresésénél, ahol a rekord nem adódik át a Metalib találati halmazba, csak azt látjuk, van találat, de az elektronikus tartalomra vonatkozó bármiféle információt csak a natív forrásra ugráskor érjük el.

Az online adatbázisokban a folyóiratcikkek, e-könyvek, könyvfejezetek teljes szövegű elérése az SFX linkfeloldón keresztül valósul meg. Az SFX központi tudásbázisában központilag tartják karban a forrásokat, célpontokat és az ezekhez tartozó szolgáltatásokat, a frissítéseket havonta kapja

meg a könyvtár. A globális adatbázisból aktiváljuk az előfizetéseink szerint releváns forrásokat, szolgáltatókat és szolgáltatásokat, és így áll elő a lokális tudásbázisunk, amit folyamatosan figyelemmel kell kísérnünk. Az elérhetőségek (szolgáltató, folyóirat) év közben is változhatnak, legjellemzőbb folyóirat-előfizetés szállítójának váltásakor, amikor az online elérhető folyóiratok teljes listáját ellenőrizni kell. A folyóiratok kereséséhez A-Z listát készítünk, és hasonlóan kereshetők az e-könyvek is. A használati szokások elemzése (2012. évi adatok) azt mutatja, hogy a folyóiratokban való keresés 46%-a a folyóiratok A-Z listáján keresztül történik, ezért fontos az A-Z lista folyamatos, napi szinten történő frissítése. Az A-Z listából kiindulva 65%-ban teljes szövegű megtekintést, letöltést végeztek. Igyekszünk a használó számára minél egyszerűbbé tenni a keresést, ennek érdekében könyvek keresésére olyan kereső felületet alakítottunk ki, ahol nemcsak az e-könyvek, hanem a katalógusban lévő nyomtatott könyvek is kereshetők.

A Jadox (Monguz Kft. terméke) elektronikusdokumentum-kezelő rendszer 2008-ban a könyvtárügy reneszánsza „Digitális képkönyvtár” pályázat keretében a könyvtár és hat akadémiai kutatóintézet értékes képanyagának egységes rendszerbe foglalása, feldolgozása és szolgáltatása érdekében került beszerzésre. A Jadox rendszer képek, videofelvételek, digitális szöveges dokumentumok tárolására, e-dokumentumok metaadatokkal való leírására és azokban való keresésre szolgál. Tervezzük, hogy képek mellett a könyvtár Agora programjainak videofelvételei metaadatokkal ellátva is elérhetők lesznek. A könyvtári forrásokban való egyszerű keresés érdekében a Jadox rendszerben tárolt adatok Z39.50 szolgáltatáson keresztül szintén a Metalib-ben lesznek kereshetők. Ahogy a Jadox megvásárlásakor akadémiai kutatóintézetek is részt vettek a projektben, jelenleg MTA infrastruktúrapályázat keretében a Jadox használatának kiterjesztése szerepel terveink között. Az akadémiai kutatóintézetek könyvtárai egységesen a HunTéka integrált közgyűjteményi rendszert használják, a Jadox a HunTéka elektronikus könyvtári moduljának szerepét is betölti, ezért a kutatóintézeti könyvtárak bibliográfiai rekordjaikhoz elektronikus dokumentumokat csatolhatnak a Jadox rendszeren keresztül.

Jelenleg két hasonló funkcióval rendelkező szoftverünk is van, az Aleph ADAM modul és a Jadox rendszer – hogy mikor melyiket használjuk, azt az adott projekt szolgáltatási szempontjai alapján dönt-

jük el. A szkennelt katalóguscédulák vagy a pdf formában kapott folyóiratfüzetek esetében egyértelmű volt az Aleph ADAM modul, az akadémikus portrék feldolgozásánál pedig a Jadox használata. Vannak természetesen olyan bibliográfiai rekordhoz kapcsolható képek, amelyeknél eldöntendő, hogy a megjelenítés szempontjából melyik a jobb megoldás. A Jadox rendszerbe bevitt metaadatokhoz kapcsolt kép a katalógus bibliográfiai rekordjának 856 mezőjén keresztül érhető el.

A szolgáltatások fejlesztésénél figyelembe vesszük az MTA kutatóintézeti könyvtárak igényeit is, ezért közös keresési felületet alakítottunk ki a Metalibben. Az intézetek közös szerveren futó HunTéka katalógusait, és az MTA Könyvtár és Információs Központ katalógusát egyszerű egyablakos egyidejű kereséssel lehet elérni. A találati listából a natív katalógusba kerülünk, ahol a példányinformáció alapján megtudható a dokumentum helye és kölcsönözhetősége. A kutatóintézetek gyűjtőköre igen eltérő, alkalmazkodik a kutatóintézet kutatási területéhez, ezért indokolt lehet a közös katalógust tematikus csoportokra osztani, elkerülendő a felesleges, eredménytelen kereséseket – ez még további egyeztetéseket igényel a kutatóintézetekkel, ahogy a HunTéka katalógusok általános kereső indexe is (ami jelenleg hiányzik a kutatóintézeti katalógusokban).

A szolgáltatások folyamatos fenntartása és fejlesztése, az újabb és újabb használói igények jelentkezése megkövetelik a használt szoftverek és tudásunk karbantartását. A hardvereszközök gyors fejlődésével sajnos a könyvtár nem tud teljesen lépést tartani, a költségvetés szűk mozgásteret hagy az új technikai eszközök alkalmazására, sokszor a könyvtárat használók hamarabb megismerik az új eszközök használatát. Katalógusunkat már használják mobil eszközökön is, igaz még nem nagy számban, de a statisztikák szerint van már rá igény.

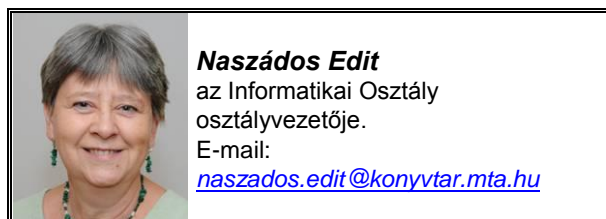
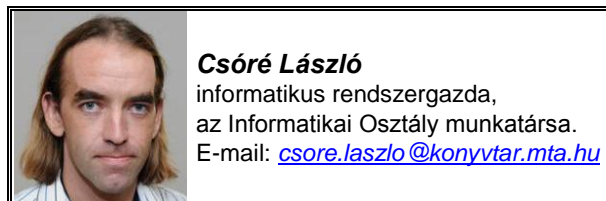
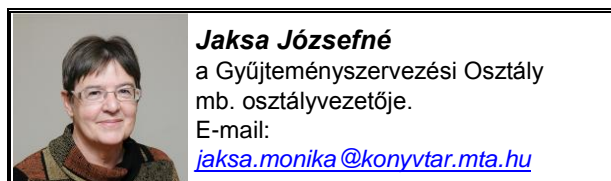
Hivatkozások

- ¹ Az MTA Könyvtár és Információs Központ honlapján „e-könyvtár” címszó alatt található részletes tájékoztatás az elektronikus dokumentumokról:
<http://konyvtar.mta.hu>
- ² A statisztikai adatokat a 2012. évi beszámoló jelentéshez állították össze az osztály munkatársai.
- ³ HERMAN, Martin: Parameter für die Budgetierung von Patron-Driven Acquisition (PDA). = Perspektive Bibliothek, 1.2 (2012). p. 73.

Irodalom

- [1] http://www.ncomputing.com/kb/X350-X550-User-Manual_365.html
- [2] <http://www.ncomputing.com/products/lseries>
- [3] Fei Xu: Value-added services for SFX link resolver: the linking service to Journal Citation Reports. = The Electronic Library, 28. köt. 5. sz. 2010. p. 633–649.

Beérkezett: 2013. III. 25-én.

Internetes adatbázis Pozsony történelmi utcaneveiről

Interaktív térképpel összekapcsolt online adatbázist helyezett üzembe Pozsony egykori és jelenlegi utcaneveinek magyar, német és szlovák megfelelőiről egy szlovákiai magyar civil szervezet.

A www.ortvay.eu címen elérhető háromnyelvű helynévtár alapját Pozsony neves történírójának *Ortvay Tivadamak* Pozsony város utcái és terei (A város története utca- és térnevekben) címmel 1905-ben megjelent kötete képezi. „Az adatbázisban megtalálható interaktív térkép segítségével könnyedén ki lehet keresni, hogy a múlt század elején milyen magyar, illetve német neve volt egy-egy pozsonyi utcának illetve, hogy az akkori utcát, hogy nevezik ma” – mondta az MTI-nek a kezdeményezés kapcsán az egyik ötletgazda, ifjabb *Papp Sándor*, a portált üzemeltető *Pozsonyi Kifli* egyesület tagja, megjegyezve: a weboldalon további kiegészítő információk is találhatóak az egyes helyszínekről.

A Pozsony történelmi és kulturális értékeinek népszerűsítését felvállaló civil szervezet célja, hogy az egykori háromnyelvű Pozsonyról minél több információt gyűjtsön össze és azokat „fogyasztható” formában tegye hozzáférhetővé. Ezt a célt szolgálja az egyesület pozsonyikifli.sk címen elérhető webfelülete is, amely többek között a régi Pozsonyról készült fényképeket, régi képeslapokat, korabeli újságokat és a témához kapcsolódó írásokat kínálja. A szervezet szerint az Ortvay-adatbázis beüzemelését is az ösztönözte, hogy valós képet adjanak az egykori, többségében még magyar–német Pozsonyról. Ezt véleményük szerint az is indokolta, hogy az elmúlt évtizedek során a cserélődő politikai rendszerek saját szájízük szerint módosították a Pozsony múltját is tükröző utcák és közterek neveit, és a rendszerváltást követően is csak ezek csekély része kapta vissza eredeti nevét.

„Ezeket a neveket ma már csak történészek és néhány idős pozsonyi ismeri. Mi azt szeretnénk, ha a történelem ezen részeit azok is megismernék, akik elől ezeket a dolgokat tudatosan elhallgatták” – jegyezte meg ifjabb Papp Sándor, hozzátéve: terveikben szerepel az örökségvédelmi ihletésű portál továbbfejlesztése.

/SG.hu Hírlevél, 2013. április 15., <http://www.sg.hu/>

(B. Bné)